

แนวทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม Guidelines for Designing Printed Fabrics from Dharma Principles

เตื่อนตา พรหมตาวารงค์¹ สุวิธ สาดสังข์²

Tuenta Pornmuttawarong Suwit Sadsunk

สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Program Fashion Design, Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

(Received : August 29,2020 Revised : March 30 ,2021 Accepted : March 30 ,2021)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อทราบแนวทางและองค์ประกอบทางการออกแบบด้านรูปทรง สี สัน และเทคนิคสำหรับการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม โดยการศึกษาหลักคำสอน การปฏิบัติ และผลลัพธ์ในศาสนาพุทธไทย การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ทราบผลการวิจัย พบว่า หลักคำสอนและการปฏิบัติสำคัญในศาสนาพุทธ คือ “สมถะและวิปัสสนา” คือการกำหนดใจให้ติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอๆและการใคร่ครวญอย่างมีเหตุผลเป็น “ปัญญา” โดยอิงเข้ากับหลักธรรมชาดามี “สังขาร” เป็นเบื้องต้น เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ความรู้สึกละวางและอิสระพ้นไปจากกรอบข้อบังคับและข้อกำหนดใดๆ โดยผสมผสานกับการออกแบบเชิงสร้างสรรค์(Active design) เป็นลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรมในศาสนาพุทธร่วมสมัย

คำสำคัญ: หลักธรรม, ศาสนาพุทธ, การออกแบบ, ลวดลาย, ผ้าพิมพ์

Abstract

This research was conducted in the form of a qualitative research aiming to acknowledge on design guidelines and elements on shapes, colors, and techniques for designing patterns of printed fabrics based inspired by Dharma Principles by studying on teachings, practices, and results in Thai Buddhism. Data were collected from related documents, interview, and observation for analyzing. The results revealed that important teachings and practices of Buddhism were “tranquility and introspection (Samata and Vipassana)”, i.e., always pay attention to something with reasonable condition for gaining “wisdom” based on the natural principle which “body” is foundation and gaining peacefulness and freedom from all regulations. This concept was mixed with active design to create printed fabrics with patterns inspired by contemporary Buddhist Dharma Principles.

Keywords: Dharma Principles, Buddhism, design, pattern, printed fabrics

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, โทรศัพท์: 0-2160-1388-94
e-mail: tuenta.po@ssru.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, โทรศัพท์: 0-2160-1388-94
e-mail: suwit.sa@ssru.ac.th

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาพุทธนั้นมีหลักธรรมคำสอนที่มาจากตรัสรู้ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือพระศาสดา เปรียบเสมือนเป็นหัวใจของพระศาสนา มีพระภิกษุสงฆ์ อุบาสก และอุบาสิกาเป็นผู้ศึกษา รับปฏิบัติ และรวบรวมขึ้นเพื่อถ่ายทอดปลูกฝังคนรุ่นหลัง สร้างศรัทธาความเชื่อ โดยเฉพาะชนชาวไทยที่ผู้คนจำนวนมากให้ความเคารพนับถือเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมาช้านานจนกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ กลายเป็นอัตลักษณ์จากความรู้สึกนึกคิดที่หล่อหลอมกันเข้าเป็นลักษณะนิสัยน้ำใจผู้คน เป็นวิถีชีวิต ขนบประเพณี และศิลปวัฒนธรรมสืบเนื่องมาอย่างเชื่อมโยงเข้ากันไว้ระหว่างหลักธรรม ชุมชนและสังคมอย่างละเอียดละออลึกซึ้ง ที่เห็นได้ชัดเจนคืองานศิลป์ที่โดดเด่นในเชิงทัศนศิลป์อย่างมีเอกลักษณ์ทั้งงานประติมากรรม งานสถาปัตยกรรม และงานจิตรกรรม ที่แสดงออกถึงความศรัทธาของศิลปินผ่านรูปลักษณ์ สี วัสดุธาตุบริสุทธิ์ เช่น ทองคำ เงิน ไม้สัก เป็นต้น ทำให้เข้าใจและเข้าถึงพระศาสนาได้โดยง่ายและกว้างขวางมาถึงในปัจจุบัน

หากจะกล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานให้กับผู้บริโภคนั้นไม่เพียงพออีกต่อไป โดยเฉพาะเครื่องนุ่งห่มประเภทสินค้าแฟชั่นเครื่องแต่งกายที่ความต้องการทางรสนิยมเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคมากขึ้น งานออกแบบจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าจึงเข้ามาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสร้างสรรค์งานออกแบบ เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับงาน ช่วยเพิ่มมูลค่าและสามารถตอบสนองความต้องการที่ความหลากหลายของผู้บริโภคได้

จากข้อมูลเบื้องต้นการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อหาแนวทางการสร้างสรรค์ลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรมในศาสนาพุทธ ดังเช่นงานพุทธศิลป์ที่พุทธศาสนิกชนไทยมีความคุ้นเคยและฝังลึกทางความเชื่อในความทรงจำ มาตีความและถ่ายทอดผ่านองค์ประกอบทางการออกแบบด้านรูปร่างรูปทรง สีเส้นและเทคนิคการตกแต่งเป็นลวดลายผ้าพิมพ์ที่มีอัตลักษณ์สะท้อนความเชื่อตามหลักธรรมในศาสนาพุทธอย่างร่วมสมัย เพื่อช่วยขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจในอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อทราบแนวทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม
2. เพื่อทราบองค์ประกอบทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม

วิธีดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาและการสังเกตการณ์
2. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามหลักองค์ประกอบทางการออกแบบ
3. นำเสนอผลการวิจัยและผลงานต้นแบบ

ผลการดำเนินงาน

1. ตามวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 1 การวิเคราะห์ผลจากการศึกษาแนวทางคำสอน การปฏิบัติ และผลลัพธ์ตามหลักธรรมในศาสนาพุทธ เพื่อทราบแนวทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาแนวทางคำสอนและการปฏิบัติสำคัญในศาสนาพุทธ พบว่าการฝึกสมาธิหรือการทำสมาธิเป็นการฝึกควบคู่กับการวิปัสสนาคือการใช้ปัญญา โดยอ้างอิงกฎไตรลักษณ์มีลักษณะ 3 ประการ คือ

- อนิจจัง(อนิจจัง) คือลักษณะความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลง
- ทุกขตา(ทุกข์) คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่อดทนได้ยาก ภาวะที่ถูกบีบคั้นให้ต้องเปลี่ยนแปลงด้วยความไม่เต็มใจ ผินความรู้สึกพบความกดดัน
- อนัตตา(อนัตตา) คือ ความเป็นอนัตตา ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของนั่นเอง ไม่สามารถควบคุมให้สิ่งหนึ่งคงอยู่ได้

รวมเรียกว่า สามัญลักษณะ คือ ลักษณะที่มีเสมอกันของสังขารทั้งปวง หรือเรียกว่า ธรรมนิาย เป็นกฎธรรมดา คือข้อกำหนดที่แน่นอนของสังขาร เพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติธรรมเข้าใจและยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายมีการเกิดเป็นเบื้องต้นนั้นเป็นของไม่ดี และเพื่อความปราณาไม่เกิดมาพบสามัญลักษณะเช่นนี้ต่อไป

ภาพที่ 1 : ภาพอสุภกรรมฐาน “ซากศพที่ขาดกลางตัว”
ที่มา : ฝาผนังพระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร

จากข้อมูลเบื้องต้นสรุปได้ว่า การฝึกสมณะหรือการทำสมาธิ คือการกำหนดใจให้ติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ควบคู่กับการฝึกวิปัสณา คือการใคร่ครวญบ้างสิ่งบางอย่างด้วยเหตุผลตามข้อเท็จจริง เรียกว่า “ปัญญา” โดยอิงกับสภาวะความไม่เที่ยงของธรรมชาติที่มีสังขารเป็นเบื้องต้น เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ความรู้สึกสงบและอิสระในจิตใจที่เปรียบเสมือนการพ้นไปจากกรอบข้อกำหนดและข้อบังคับใดๆ ในลักษณะชั่วคราวจนถึงถาวรตามลำดับ

2. ตามวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 2 วิเคราะห์ตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 1 เพื่อทราบองค์ประกอบทางการออกแบบลดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม ดังนี้

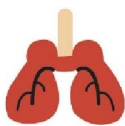
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 1 พบว่าองค์ประกอบทางการออกแบบลดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม พบว่าองค์ประกอบทางการออกแบบได้แก่รูปร่างรูปทรงและสีเส้นมาจากจากธรรมชาติมีสังขารคือร่างกายเป็นองค์ประกอบหลัก โดยใช้เทคนิคของการซ้ำและการจัดวางแบบอิสระ แต่ให้ความรู้สึกสมดุลของลดลายผ้าพิมพ์สำหรับการตกแต่ง เพื่อแสดงถึงความรู้สึกสงบและอิสระที่พ้นจากกรอบข้อบังคับ ข้อกำหนดใดๆ ในรูปแบบงานสร้างสรรค์(Active design)

การออกแบบลดลาย

ลดลายมารูปร่างรูปทรงและสีเส้นของ “ร่างกาย” มนุษย์

หัวใจ

ปอด

กระเพาะอาหาร

สมอง

ภาพที่ 2 : ลวดลายรูปทรงและสีเส้นมาจากอวัยวะต่างๆ โดยปรับลดทอนรายละเอียดความเหมือนจริงลง
ที่มา : เตือนตา พรมุตตาวรงค์

การออกแบบลวดลายโดยใช้เทคนิคการซ้ำและการจัดวางอย่างอิสระ ให้ความรู้สึกสมดุล ในลักษณะงานออกแบบสร้างสรรค์ (Active design) อย่างร่วมสมัย

Pattern 120x120 cm

Colors

ภาพที่ 3 : การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักกรรม ลวดลายที่ 1
ที่มา : เตือนตา พรมุตตาวรงค์

การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักกรรม ลวดลายที่ 1 โดยนำลวดลายรูปทรงและสีเส้นที่ลดทอนรายละเอียดความเหมือนจริงมาจากอวัยวะต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ลง และใช้เทคนิคการตกแต่งลวดลายโดยการซ้ำและการจัดวางอิสระที่ให้ความรู้สึกสมดุลในรูปลักษณะงานสร้างสรรค์(Active design) เป็นลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักกรรม ลวดลายที่ 1

Pattern 120x120 cm

ภาพที่ 4 : การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม ลวดลายที่ 2
ที่มา : เตือนตา พรมุตตาวรงค์

การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม ลวดลายที่ 2 โดยนำลวดลายรูปทรงและสีเส้นที่ลดทอนรายละเอียดความเหมือนจริงมาจากกระดูกมือและกระดูกเท้าในร่างกายมนุษย์ลง เพิ่มรูปทรงเรขาคณิตและการใช้สีแบบคุมโทนเพื่อเชื่อมโยงและสร้างจุดเด่น และใช้เทคนิคการตกแต่งลวดลายการซ้ำและการจัดวางอิสระที่ให้ความรู้สึกสมดุลด้วยรูปลักษณะงานสร้างสรรค์(Active design) เป็นลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม ลวดลายที่ 2

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรมในศาสนาพุทธไทย ตามวัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อได้แนวทางการออกแบบและองค์ประกอบทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักธรรม โดยการศึกษาแนวทางคำสอน การปฏิบัติ และผลลัพธ์ตามหลักธรรม ที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภาคเอกสาร การลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและการสังเกตการณ์ เพื่อทราบอัตลักษณ์หลักธรรมสำหรับการนำมาวิเคราะห์สู่การกระบวนการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ พบว่า หลัก “สมณะและวิปัสสนา” คือ การกำหนดตั้งจิตให้ติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอๆ เรียกว่า “สมาธิ” และการใคร่ครวญพิจารณาวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เรียกว่า “ปัญญา” โดยอิงกับกฎไตรลักษณ์ในธรรมชาติมี “สังขาร” เป็นต้น เพื่อให้ได้ผลลัพธ์เกิดเป็นความสงบและอิสระในจิตใจที่ให้ความรู้สึกว่าพ้นไปจากกรอบข้อบังคับและข้อกำหนดใดๆ เป็นการระงับทุกข์ชั่วคราวจนถึงถาวรในที่สุด

การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ในงานวิจัยนี้จึงมีแนวคิดการออกแบบและองค์ประกอบทางการออกแบบที่ได้จากหลักธรรมรูปทรงและสีเส้นของธรรมชาติ “ร่างกายมนุษย์” โดยเลือกใช่วัสดุภายในที่มีรูปร่างเป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ สมอ หัวใจ ปอด กระเพาะอาหาร กระดูกมือและกระดูกเท้า นำมาปรับลดทอนรายละเอียดความเหมือนจริงลง เพื่อถ่ายทอดสามัญลักษณะของความไม่เที่ยง และในลวดลายที่2 ได้เพิ่มรูปทรงเรขาคณิต ทรงกลม และการใช้สีแบบคุมโทน(Monotone color) เพื่อเชื่อมโยงและสร้างจุดเด่นในงาน เข้า

กับเทคนิคตกแต่งการนำลวดลายที่มีขนาดแตกต่างกันทั้งขนาดเล็ก กลาง และใหญ่จัดวางอิสระ ตามหลักความสมดุลแบบสมมาตร เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกสงบและอิสระที่ไม่ต้องคำนึงถึงกฎข้อบังคับใดๆตามแบบแผนออกมาในรูปลักษณะงานออกแบบเชิงสร้างสรรค์ (Active design) เป็นลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักการในศาสนาพุทธไทยอย่างร่วมสมัย ซึ่งผู้วิจัยได้นำลวดลายผ้าพิมพ์ต้นแบบมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 120x120 เซนติเมตร ที่มีความเหมาะสมสะดวกต่อการใช้งาน ด้วยวิธีการพิมพ์ลายแบบทรานซ์เฟอร์ลายพิมพ์(Transfer printing) คือการรีดลายผ้าจากกระดาษพิมพ์ลายด้วยความร้อนทำให้ลวดลายมีความคมชัดสวยงาม โดยผู้วิจัยเลือกใช้ผ้าจากใยธรรมชาติพิมพ์ลาย เช่น ผ้าฝ้าย(Cotton), ผ้าลินิน(Linen) เป็นต้น โดยเน้นเนื้อผ้าที่มีความสะดวกสบายและทนทานต่อการใช้งาน และเพื่อสื่อถึงแนวคิดการออกแบบลวดลายพิมพ์จากหลักการเนื่องจากผู้วิจัยต้องการเสนอแนะแนวทางการนำลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักการไปพัฒนาต่อยอดให้วงการแฟชั่นสิ่งทอของไทย

ข้อเสนอแนะ

จากแนวทางการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักการ จะเห็นได้ว่าการออกแบบลวดลายต้นแบบที่ได้ออกแบบไว้นั้นสามารถนำมาพัฒนาสร้างสรรค์และประยุกต์ใช้ลวดลายภาพพิมพ์ได้อย่างหลากหลาย เช่น การออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์และนำมาสร้างสรรค์เป็นเครื่องแต่งกาย ช่วยให้ผลงานดูโดดเด่นยิ่งขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับนักออกแบบแต่ละท่าน เพื่อการต่อยอดกระตุ้นเศรษฐกิจในอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย

ภาพที่ 5 : ตัวอย่าง การนำลวดลายผ้าพิมพ์จากหลักการทั้ง 2 ลวดลาย มาสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย
ที่มา : เตือนตา พรหมตาวรงค์

เอกสารอ้างอิง

- อัจฉราพร ไสละสูต. (2524). การออกแบบลวดลายผ้าและเทคนิคการพิมพ์ผ้า. กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์
- อ้อยทิพย์ พลศรี. (2545). การออกแบบลวดลาย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์
- เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. (2549). องค์ประกอบศิลป์ 1. กรุงเทพฯ : สามลดา
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช(เจริญ สุวฑฺฒโน). (2556). ความเข้าใจเรื่องนิพพาน. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระราชพรหมยาน(วีระ ถาวโร). (2557). ธรรมะเพื่อพระนิพพาน. อุทัยธานี : วัดจันทาราม(ท่าซุง)
- พระธรรมมงคลญาณ(หลวงพ่อดาวรุ่ง สิริธโร). (2558). มุตโตทัย โอวาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ. กรุงเทพมหานคร : สยามมาพร